

**PAKAIAN TRADISIONAL DAN PERHIASAN DIRI
SABUNG IMPIT ETNIK TOMBONUO PAITAN,
DALAM KONTEKS KSSM PENDIDIKAN
SENI VISUAL**

ELYSIANA JEMASLIN

UNIVERSITI PENDIDIKAN SULTAN IDRIS

2022

**PAKAIAN TRADISIONAL DAN PERHIASAN DIRI SABUNG IMPIT ETNIK
TOMBONUO PAITAN, DALAM KONTEKS KSSM
PENDIDIKAN SENI VISUAL**

ELYSIANA JEMASLIN

**DISERTASI DIKEMUKAKAN BAGI MEMENUHI SYARAT UNTUK
MEMPEROLEH IJAZAH SARJANA PENDIDIKAN
(MOD PENYELIDIKAN)**

**FAKULTI SENI, KELESTARIAN DAN INDUSTRI KREATIF
UNIVERSITI PENDIDIKAN SULTAN IDRIS**

2022

Sila tanda (√)
Kertas Projek
Sarjana Penyelidikan
Sarjana Penyelidikan dan Kerja Kursus
Doktor Falsafah

√

INSTITUT PENGAJIAN SISWAZAH

PERAKUAN KEASLIAN PENULISAN

Perakuan ini telah dibuat pada **26 JULAI 2021**

i. Perakuan Pelajar

Saya, **ELYSIANA JEMASLIN (M20181001131) FAKULTI SENI KOMPUTERAN DAN INDUSTRI KREATIF** Dengan Ini Mengaku Bahawa Disertasi/Tesis Yang Bertajuk **PAKAIAN TRADISIONAL DAN PERHIASAN DIRI SABUNG IMPIT ETNIK TOMBONUO DALAM KONTEKS KSSM PENDIDIKAN SENI VISUAL** adalah hasil kerja saya sendiri. Saya tidak memplagiat dan apa-apa penggunaan mana-mana hasil kerja yang mengandungi hak cipta telah dilakukan secara urusan yang wajar dan bagi maksud yang dibenarkan dan apa-apa petikan, ekstrak, rujukan atau pengeluaran semula daripada atau ke mana-mana hasil kerja yang mengandungi hak cipta telah dinyatakan dengan sejelasnya dan secukupnya.

Tandatangan Pelajar

ii. Perakuan Penyelia:

Saya, **DR. HARLENY BINTI ABD ARIF** dengan ini mengesahkan bahawa hasil kerja pelajar yang bertajuk **PAKAIAN TRADISIONAL DAN PERHIASAN DIRI SABUNG IMPIT ETNIK TOMBONUO DALAM KONTEKS KSSM PENDIDIKAN SENI VISUAL** dihasilkan oleh pelajar seperti nama di atas, dan telah diserahkan kepada Institut Pengajian Siswazah bagi memenuhi sebahagian / sepenuhnya syarat untuk memperoleh **IJAZAH SARJANA PENDIDIKAN (SEND)**.

26 JULAI 2021

Tarikh

Tandatangan Penyelia

**INSTITUT PENGAJIAN SISWAZAH /
INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES**

**BORANG PENGESAHAN PENYERAHAN TESIS/DISERTASI/LAPORAN KERTAS PROJEK
DECLARATION OF THESIS/DISSERTATION/PROJECT PAPER FORM**

Tajuk / Title: **PAKAIAN TRADISIONAL DAN PERHIASAN DIRI
SABUNG IMPIT ETNIK TOMBONUO DALAM
KONTEKS KSSM PENDIDIKAN SENI VISUAL**

No. Matrik /Matric's No.: **M20181001131**

Saya / I : **ELYSIANA JEMASLIN**

(Nama pelajar / Student's Name)

mengaku membenarkan Tesis/Disertasi/Laporan Kertas Projek (Kedoktoran/Sarjana)* ini disimpan di Universiti Pendidikan Sultan Idris (Perpustakaan Tuanku Bainun) dengan syarat-syarat kegunaan seperti berikut:-
acknowledged that Universiti Pendidikan Sultan Idris (Tuanku Bainun Library) reserves the right as follows: -

1. Tesis/Disertasi/Laporan Kertas Projek ini adalah hak milik UPSI.
The thesis is the property of Universiti Pendidikan Sultan Idris
2. Perpustakaan Tuanku Bainun dibenarkan membuat salinan untuk tujuan rujukan dan penyelidikan.
Tuanku Bainun Library has the right to make copies for the purpose of reference and research.
3. Perpustakaan dibenarkan membuat salinan Tesis/Disertasi ini sebagai bahan pertukaran antara Institusi Pengajian Tinggi.
The Library has the right to make copies of the thesis for academic exchange.
4. Sila tandakan (✓) bagi pilihan kategori di bawah / *Please tick (✓) for category below:-*

SULIT/CONFIDENTIAL

Mengandungi maklumat yang berdarjah keselamatan atau kepentingan Malaysia seperti yang termaktub dalam Akta Rahsia Rasmi 1972. / *Contains confidential information under the Official Secret Act 1972*

TERHAD/RESTRICTED

Mengandungi maklumat terhad yang telah ditentukan oleh organisasi/badan di mana penyelidikan ini dijalankan. / *Contains restricted information as specified by the organization where research was done*

TIDAK TERHAD/OPEN ACCESS

Ejz

(Tandatangan Pelajar/
Signature)

[Signature]

(Tandatangan Penyelia / Signature of
Supervisor
& (Nama & Cop Rasmi / Name & Official
Stamp)

Tarikh: **26 JULAI 2025**

Catatan: Jika Tesis/Disertasi ini **SULIT @ TERHAD**, sila lampirkan surat daripada pihak berkuasa/organisasi berkenaan dengan menyatakan sekali sebab dan tempoh laporan ini perlu dikelaskan sebagai **SULIT** dan **TERHAD**.

Notes: If the thesis is CONFIDENTIAL or RESTRICTED, please attach with the letter from the organization with period and reasons for confidentiality or restriction.

PENGHARGAAN

Setinggi-tinggi penghargaan saya panjatkan kepada yang Maha Kuasa dengan kasih dan sukacita yang berkelimpahan yang diberikan akhirnya, saya berjaya menyiapkan penulisan tesis yang bertajuk “Pakaian Tradisional dan Perhiasan diri sabung Impit Etnik Tombonuo dalam Konteks KSSM Pendidikan Seni Visual”. Tidak dinafikan banyak cabaran dan halangan yang dilalui dalam menyelesaikan Sarjana Pendidikan ini. Namun saya sangat bersyukur kerana diberikan kesempatan yang Maha Kuasa untuk menyelesaikan Sarjana ini. Hasil karya ini sangat besar maknanya buat saya dalam menambah ilmu. Saya sedar bahawa tidak mudah untuk meraih kejayaan dalam hidup, percaya kepada proses, berusaha dan tidak kenal erti putus asa disamping tidak berandalkan kepada kekuatan sendiri tetapi kepada kepada Sang Pencipta. Tanpa sokongan, dorongan, dan bantuan oleh banyak pihak yang senantiasa mendoakan kejayaan saya dan terus teguh berdiri menyokong saya dalam segala keadaan. Buat penyelia yang saya hormati dan kasihi iaitu, Dr Harleny Binti Abd Arif. Setinggi-tinggi penghargaan dan ucapan ribuan terima kasih yang tidak terhingga saya ucapkan kepada beliau kerana bimbingan dan teguran yang diberikan banyak membangun diri ini. Beliau membimbing saya bukan saja dalam menghadapi perjalanan akademik ini malah segala teguran yang beliau berikan penuh kasih bagai ibu yang ingin melihat anaknya berjaya, setiap teguran yang diberikan tidak pernah disimpan dalam hati malahan menjadi semangat sehingga saya berjaya dalam menyelesaikan penyelidikan ini. Penyelia yang saya kasihi ini, tidak pernah goyah iltizamnya dalam memastikan saya kekal komited terhadap penyelidikan yang dilaksanakan dan memberikan kepercayaan serta momentum kepada saya dalam meneruskan pengajian Sarjana ini sehingga akhirnya saya berjaya mencapai garis akhir pengajian ini. Sekalung penghargaan buat Profesor Madya Dr Harozila binti Ramli atas nasihat dan bimbingan serta idea yang diberikan. Sememangnya penyelidikan ini berjaya kerana adanya pembimbing hebat yang memberikan impak tinggi dalam penyelidikan ini. Ucapan ribuan terima kasih juag saya ucapkan kepada , Persatuan Tombonuo Paitan dan Pejabat Daerah Paitan yang menjadi sumber rujukan kepada saya juga dalam menjalankan kajian ini. segala maklumat dan data yang saya perlukan dapat di kongsi dengan jelas dan sangat membantu saya dalam menyelesaikan kajian ini. kejayaan kajian ini saya dedikasikan untuk warga Paitan. diharapkan kajian ini menjadi perintis kepada generasi akan datang. Terima kasih juga kepada pihak Perpustakaan Tuanku Bainun, UPSI kerana memberikan laluan dalam menjalankan kajian di perpustakaan serta kemudahan membuat rujukan tesis dan pinjaman buku dan penerbitan, bahagian pengurusan perkhidmatan dan maklumat yang sentiasa menjalankan tanggungjawab serta khidmatnya dengan penuh dedikasi dalam membantu meminjamkan buku-buku daripada universiti di luar. Hanya Tuhan saja yang dapat membalas segala kebaikan yang diberikan. Buat ayah dan ibu tercinta iaitu Jemaslin Mokero dan Juria Karim Mejin. Terima kasih saya ucapkan kerana sentiasa memberikan sokongan mental dan fizikal kepada saya sepanjang menjalankan penyelidikan. Sejak hari pendaftaran Sarjana sehingga turun ke lapangan untuk menemani saya agar kajian ini dapat berjalan

dengan lancar semasa bertemu dengan informan kerana kedudukan lokasi kajian yang berada di pedalaman Sabah dan banyak pantang larang yang harus dipatuhi sepanjang sesi temubual dilakukan terima kasih saya ucapkan. Jasa dan pengorbanan yang ayah dan ibu berikan kepada saya sejak dilahirkan sehingga hari ini hanya yang Maha Kuasa mampu membalas semua. Kejayaan saya adalah kejayaan buat mereka juga. Buat adik-beradik, insan yang saya kasihi, dan sahabat-sahabat saya. Terima kasih saya ucapkan kerana banyak memberikan semangat dan motivasi kepada saya sepanjang saya menjalankan penyelidikan ini, sokongan dan dorongan yang diberikan menambah lagi semangat saya dalam menjalankan kajian ini sehingga berjaya menyelesaikan kajian ini. Setinggi-tinggi penghargaan juga kepada informan yang terlibat, iaitu Puan Kamra Punoh, Puan Dayang binti Kassim, Puan Uranin, Encik Naang, Encik Nuas Iduk, dan Encik Maumin Mejin yang banyak membantu saya dengan memberi segala bentuk pengalaman dan berkongsi ilmu serta maklumat yang di perlukan dalam penyelidikan ini. setiap perkataan yang dikongsikan membawa makna yang mendalam. Segala ilmu dan pengalaman yang di kongsi merupakan ilmu yang perlu dilestarikan dan dapat di kongsi dengan dunia. Segala kebaikan dan Kerjasama serta ilmu yang dikongsikan kepada saya sepanjang penyelidikan ini tidak dapat saya balas. Hanya yang maha kuasa yang mampu untuk membalas. Akhir kata, besarlah harapan saya agar kajian Sarjana ini memberikan manfaat kepada pembaca dan pengkaji seni, budaya. Seterusnya membantu memperkasa dan memartabatkan bidang pendidikan kraf di Negara ini.

ABSTRAK

Pakaian Tradisional dan Perhiasan Diri Sabung Impit Etnik Tombonuo dalam Konteks Kurikulum Standard Sekolah Menengah (KSSM) Pendidikan Seni Visual, ini didasari oleh teori utama iaitu teori Apresiasi oleh Edmund Bruke Feldman (1994) dan Pendekatan Reka Bentuk oleh Siti Zainon Ismail (1986). Objektif kajian ini adalah untuk menerangkan ciri- ciri, mengenalpasti jenis motif dan corak serta menganalisis makna motif dan corak pada *Sabung Impit* lelaki dan wanita Tombonuo di Paitan Sabah. Penyelidik menggunakan perisian *Adobe Illustrator CC* untuk melakar semula *Sabung Impit*. Kaedah kajian yang digunakan dalam penyelidikan ini ialah kaedah kajian kualitatif kajian lapangan, iaitu pemerhatian, temu bual dan kajian perpustakaan. Analisis data berdasarkan objektif kajian. Kajian mendapati ciri-ciri bagi Sabung Impit wanita terbahagi kepada *Sabung* iaitu baju dan *tapi* iaitu kain sarung. Manakala bagi lelaki pula hanya mempunyai seluar yang dipanggil sebagai *Kontiu* dan bagi kedua-dua jantina ini juga memiliki perhiasan diri yang digunakan dalam pemakaian lengkap Sabung Impit, reka bentuk Sabung Impit wanita dihasilkan berdasarkan kepada pepatah Tombonuo iaitu *Osiow Pugikolan nu Tinaih No* yang bermaksud terlalu ramping. Seterusnya, penyelidikan ini juga mendapati bahawa motif yang dihasilkan pada Sabung Impit terbahagi kepada lima kategori iaitu zoomorph, phylomorph, kosmos, geometri dan umum. setiap motif yang dihasilkan mempunyai makna dan falsafah di sebalik penghasilannya namun yang menjadi lambang utama bagi Sabung Impit ialah, corak Atalambu yang terhasil daripada pengulangan motif *Tulang Nu Paet* iaitu corak tulang ikan bersumberkan ikan Lampam Jawa, yang menceritakan kehidupan etnik Tombonuo itu sendiri. Manakala bagi lelaki Tombonuo Paitan pula yang menjadi lambang utama adalah perhiasan diri *Sapu tangan* pada bahagian kepala yang dihasilkan dengan pepatah Tombonuo *okon po ko toranan nopomintangan ku yoh* untuk menghargai bakal pasangan yang dikahwini. Diharapkan kajian ini dapat melestarikan Pakaian Tradisional dan Perhiasan Diri Sabung Impit Etnik Tombonuo dalam Konteks Kurikulum Standard Sekolah Menengah (KSSM) Pendidikan Seni Visual. Sebagai khazanah warisan negara serta menjadi bahan rujukan tambahan kepada guru dan penyelidik pada masa akan datang.

TRADITIONAL ATTIRE AND ORNAMENT SABUNG IMPIT ETNIK TOMBONUO IN CONTEXT OF NATIONAL PRIMARY SCHOOL CURRICULUM (KSSM) PENDIDIKAN SENI VISUAL

ABSTRACT

Traditional attire and ornament of Sabung Impit from Tombonuo ethnic in context of our National Primary School Curriculum (KSSM) Pendidikan Seni Visual subject is based on the main Aspiration theory by Edmund Bruke Feldman (1994) and Formulation of Subject Design by Siti Zainon Ismail (1986). The objectives of this research are to describe its characteristics, to identify types of motives and patterns on Sabung Impit for both male and female Tombonuo ethnic in Paitan Sabah. Researcher used Adobe Illustrator CC software to re-sketch the Sabung Impit. Research method used in this study is Qualitative research method, which focuses on observations, interviews, and library research. Analysis data based on research objectives. This research found out that the characteristics of Sabung Impit for woman are divided into two parts, the first part is *Sabung* which is the clothes and *tapi* know as *kain sarong*. Meanwhile, for men the traditional attire that they wear is know as *Kontiu* which is a traditional pants. Each male and female has their own ornaments that must be wear along with the traditional attire Sabung Impit, the design of Sabung Impit for woman were created based on Tombonuo ancient proverb *Osiow Pugikolan nu Tinaih No* which mean *too slim*. Furthermore, this research also found out that the motives created on Sabung Impit are divided into five categories; Zoomorph, Phyllomorph, Cosmos, Geometric and Generic. Every motive created has their own meaning and philosophy beyond its production, however the main symbol of Sabung Impit is Atalambu design which is resulting from the repetition of *Tulang Nu Paet* pattern inspired from fish bone pattern framed from Java Lampan Fish, it relate to the Tombonou's way of life. For male Tombonuo Paitan, the main emblem of male ornament is *Sapu tangan* which is a scarf that a male Tombonuo wear on their head to symbolize appreciation to their future spouse according to Tombonuo's ancient proverb. Hopefully this research will intensify and enrich our National Heritage, also become additional reference to teachers in teaching and learning activities and finally as a reference for future researcher.

KANDUNGAN

Muka Surat

PERAKUAN KEASLIAN PENULISAN	ii
PENGESAHAN PENYERAHAN TESIS	iii
PENGHARGAAN	iv
ABSTRAK	vi
ABSTRACT	vii
KANDUNGAN	viii
SENARAI JADUAL	xv
SENARAI RAJAH	xvi
SENARAI GAMBAR	xvii
SENARAI ILUSTRASI	xix
BAB 1 PENDAHULUAN	
1.1 Pengenalan	1
1.2 Latar Belakang Kajian	3
1.3 Pernyataan Masalah	6
1.4 Kepentingan Kajian	8
1.4.1 Melestarikan Sabung Impit Etnik Tombonuo Paitan	9
1.4.2 Meningkatkan Kemahiran dan mendidik Etnik Tombonuo Paitan	10
1.4.3 Bidang Pendidikan	11
1.5 Objektif Kajian	12
1.6 Persoalan Kajian	12

1.7	Kerangka Teori Kajian	13
1.7.1	Teori Apresiasi oleh Edmund Bruke Feldman (1994)	13
1.7.2	Pendekatan Reka bentuk Siti Zainon Ismail 1986	14
1.8	Kerangka Konsep Kajian	15
1.9	Kaedah Kajian	16
1.9.1	Kajian Lapangan	16
1.9.1.1	Kaedah Pemerhatian	16
1.9.1.2	Kaedah Temubual	17
1.9.1.3	Kaedah Kajian Perpustakaan	17
1.10	Batasan Kajian	18
1.10.1	Skop Kajian	18
1.10.2	Batasan Tempat	19
1.10.3	Batasan Informan	20
1.11	Definisi Operasional	20

BAB 2 KAJIAN LITERATUR

2.1	Pengenalan	25
2.2	Latar Belakang dan Sosio Budaya serta Sejarah Masyarakat Tombonuo	25
2.3	Kepercayaan dan Pantang Larang Masyarakat Tombonuo	29
2.3.1	Pantang Larang Semasa Mendirikan Rumah	33
2.3.2	Pantang Larang semasa Menanam Pisang	36
2.3.3	Pantang Larang semasa Makan	37
2.3.4	Adat dan Pantang Larang serta hukuman Sogit	38
2.3.5	Adat Pertunangan dan Perkahwinan	41
2.3.6	Adat kelahiran etnik Tombonuo Paitan	45
2.3.7	Adat Sewaktu Mengandung	45

2.3.8	Adat Bersalin	47
2.3.9	Adat Selepas Kelahiran	48
2.3.10	Pantang Larang Semasa Kematian	49
2.3.11	Monginbukat (Hari Kematian)	49
2.4	Latar Belakang Ekonomi	53
2.5	Latar Belakang Pendidikan	55
2.6	Struktur Demografi	60
2.7	Pakaian Tradisional dan Perhiasan Diri	61
2.8	Definisi Reka Bentuk	62
2.9	Sejarah Pakaian Tradisional Sabung Impit	64
2.9.1	Sinonsong Togop	65
2.9.2	Sabung impit	66
2.10	Penelitian Teoritikal	68
2.10.1	Teori Apresiasi	68
2.10.2	Pendekatan Reka bentuk oleh Siti Zainon Ismail	70
2.10.3	Kerangka Konsep	71
2.11	Kurikulum Standard Sekolah Menengah (KSSM) Pendidikan Seni Visual	73
2.12	Kehidupan Sosial Etnik Tombonuo Paitan	76
2.13	Kajian Lepas	78
2.13.1	Takrifan Pakaian Tradisional	78
2.14	Rumusan	85
BAB 3 METODOLOGI KAJIAN		
3.1	Pengenalan	87
3.2	Kaedah Kajian	88
3.2.1	Tinjauan Literatur	90
3.2.2	Kajian Lapangan	90

3.2.2.1	Pemerhatian	91
3.2.2.2	Temubual	95
3.3	Prosedur Pengumpulan Data	96
3.3.1	Sumber Primer	96
3.3.2	Sumber Sekunder	97
3.3.3	Sumber Tertier	98
3.4	Kajian Rintis	99
3.4.1	Peranan Penyelidik	100
3.4.2	Sample Kajian	100
3.5	Batasan Kajian	100
3.5.1	Batasan Informan	101
3.5.2	Batasan Subjek Kajian	103
3.5.3	Batasan Tempat	103
3.5.3.1	Justifikasi Pemilihan Batasan Tempat	103
3.6	Kaedah Pengumpulan Data	104
3.6.1	Data Pemerhatian	105
3.6.2	Data Analisis Sabung Impit	105
3.6.3	Data Temubual	106
3.6.3.1	Temubual tidak Berstruktur	107
3.6.3.2	Temubual Berstruktur	107
3.6.4	Kaedah Analisis Data Temubual	112
3.6.5	Analisis Dokumen	113
3.6.6	Rakaman Foto/ Visual	114
3.7	Kaedah Analisis Data	114
3.7.1	Kaedah Verifikasi Data	115
3.7.1.1	Kaedah Tringulasi Data	116

3.7.1.2	Kaedah Pemindahan Data	116
3.7.1.3	Pengantungan Data	117
3.7.1.4	Kaedah Interpretasi Data	117
3.8	Rumusan	118

BAB 4 DAPATAN KAJIAN

4.1	Pengenalan	119
4.2	Sabung Impit	119
4.2.1	Sabung Impit Wanita	122
4.2.2	Sabung Impit Lelaki	125
4.3	Rupabentuk Sabung Impit	130
4.3.1	Pola Sabung Impit Wanita	130
4.3.1.1	Pola Depan	131
4.3.1.2	Pola Belakang	132
4.3.1.3	Pola Tepi	133
4.3.1.4	Pola Tapi	134
4.3.2	Pola Sabung Impit Lelaki	135
4.4	Perhiasan Diri	137
4.4.1	Perhiasan Diri bagi pemakaian Sabung Impit Lelaki dan Wanita	138
4.4.1.1	Bahagian Kepala	139
4.4.1.2	Bahagian Leher	141
4.4.1.3	Bahagian Lengan	143
4.4.2	Perhiasan Diri Lelaki Tombonuo Paitan	148
4.5	Proses penghasilan motif pada Sabung Impit	152
4.5.1	Proses Penghasilan Benang	153
4.5.1.1	Proses Mendapatkan Benang Nenas	153

4.5.1.2	Proses Menyulam Benang Pada Sabung Impit	154
4.5.1.3	Proses Meleraikan Benang Daripada Janji	155
4.5.2	Teknik Sulaman Benang Motif Pada Sabung Impit	156
4.6	Jenis Motif Pada Sabung Impit	157
4.6.1	Motif Zoomorph	161
4.6.1.1	Wotik Nu Tulang Paet	161
4.6.1.2	Wotik Nu Sisik Paet	162
4.6.2	Motif Phyllomorph	163
4.6.2.1	Wusak Koratas	164
4.6.2.2	Wotik Doruk	165
4.6.3	Motif Kosmos	165
4.6.3.1	Wotik Wulan	166
4.6.4	Motif Umum	167
4.6.4.1	Sabut Kuliling Ontilas	167
4.6.4.2	Sabut Kuliling Onsungoi	169
4.6.5	Motif Geometri	169
4.6.5.1	Wotik Tukad-Tukad dan Sabut Kuliling Banang	170
4.7	Unsur seni dan Prinsip rekaan dalam motif dan corak pada Sabung Impit	171
4.8	Komposisi Motif pada Sabung Impit	186
4.9	Makna Motif dan Corak Pada Sabung Impit	187
4.9.1	Wotik Tulang Nu Paet	191
4.9.2	Wusak Koratas	193
4.9.3	Wotik Korimbutu	195
4.9.4	Wotik Doruk	196

4.9.5	Wotik Wulan	197
4.9.6	Wotik Tukad-Tukad	199
4.10	Rumusan	200
BAB 5 KESIMPULAN DAN CADANGAN		
5.1	Pengenalan	201
5.2	Menerangkan ciri-ciri Sabung Impit etnik Tombonuo di Paitan, Sabah	204
5.3	Mengenalpasti jenis motif dan corak pada Sabung Impit etnik Tombonuo di Paitan, Sabah	206
5.4	Menganalisis makna motif dan corak Sabung Impit etnik Tombonuo di Paitan, Sabah	207
5.5	Cadangan Untuk Kajian Lanjutan	210
5.6	Kesimpulan	211
RUJUKAN		214

SENARAI JADUAL

No. Jadual		Muka Surat
1.1	Definisi Operasi	22
2.1	Adat Pantang Larang dan <i>Sogit</i>	40
2.2	Pembelajaran tidak formal (<i>informal learning</i>) Tombonuo Paitan	57
3.1	Jadual Pemerhatian	92
3.2	Justifikasi Pemilihan Informan	101
3.3	Kaedah Kutipan Data	104
3.4	Soalan Temubual Berstruktur	108
4.1	Fungsi Sabung Impit	121
4.2	Perhiasan diri Lelaki dan Wanita	138
4.3	Klasifikasi Motif	158
4.4	Analisis Unsur Seni dalam Motif Pada Sabung Impit	182
4.5	Analisis Prinsip Rekaan dalam Motif Pada Sabung Impit	184
4.6	Ringkasan Motif dan Makna Motif	189

SENARAI RAJAH

No. Rajah		Muka Surat
1.1	Teori Apresiasi Oleh Edwin Bruke Feldman	14
1.2	Kerangka Konsep	15
2.1	Kedudukan Tombonuo dalam keluarga bahasa Kadazandusun	27
2.2	Kerangka Konsep	71
3.1	Sistem Pewarisan kemahiran Etnik	111

SENARAI GAMBAR

No. Gambar		Muka Surat
1.1	Lokasi Paitan dalam negeri Sabah	19
2.1	<i>Komborongo (sweet flag atau Acornus Calamus)</i>	32
2.2	<i>Sabung Impit</i> diperbuat dari kulit kayu <i>Togop</i>	65
2.3	<i>Sabung Impit</i> diperbuat dari kulit kayu <i>Togop</i>	66
2.4	Pakaian Tradisional Tombonuo Pitas	82
4.1	Sabung Impit	122
4.2	Sabung lelaki	125
4.3	Tinggal Aki om Seen	141
4.4	Tinggal Onsungoi	141
4.5	Tinggal Onsungoi Wulan	142
4.6	Golong onsungoi	143
4.7	Sulou	143
4.8	Golong Lungkaki	143
4.9	Lungkaki	145
4.10	Liningkong	145
4.11	Sincin	146
4.12	Sapu Tangan	148
4.13	Tolungas	149
4.14	Pondikos	151
4.15	Wotik Tulang Nu Paet	174
4.16	Bunga Kertas	193

4.17 Pucuk Rebung

196

SENARAI ILUSTRASI

No. Ilustrasi		Muka Surat
4.1	Sabung Impit	123
4.2	Sabung lelaki	127
4.3	Pola Depan Sabung Impit	131
4.4	Pola belakang Sabung impit	132
4.5	Pola Tepi Sabung Impit	133
4.6	Pola Tapi	134
4.7	Pola kontiu	135
4.8	Banglu	139
4.9	Jelujur Halus (running stitch)	156
4.10	Jahit kia (back Stitch)	157
4.11	Jahit silang pangkah	157
4.12	Wotik Tulang Nu Paet	161
4.13	Wotik Sisik Nu Paet	162
4.14	Wotik wusak koratas	164
4.15	Wotik Doruk/Pusuk Rabung	165
4.16	Wotik Wulan Lumidop	166
4.17	Sabut kuliling Ontilas 1	167
4.18	Sabut kuliling Ontilas 2	168
4.19	Sabut kuliling Onsungoi	169
4.20	Wotik Tukad-Tukad	170
4.21	Sabut Kuliling Banang	171

4.22	Wotik Tulang Nu Paet	173
4.23	Wotik Tulang Nu Paet	174
4.24	Wotik doruk	175
4.25	Sabut Kuliling Banang	175
4.26	Wotik Tukad-tukad	175
4.27	Jenis garisan	176
4.28	Rupa geometri	176
4.29	Sabut kuliling banang	176
4.30	Keseimbangan Simetri (Wotik Doruk)	177
4.31	Wotik Doruk	178
4.32	Sabut Kuliling Ontilas	179
4.33	Garisan	180
4.34	Rupa geometri	180
4.35	Motif Sabut Kuliling Ontilas	180
4.36	Komposisi Motif pada Sabung imput (Depan)	186
4.37	Komposisi Motif pada Sabung Impit (Belakang)	187
4.38	Wotik Tulang Nu Paet	191
4.39	Wotik sisik Nu Paet	191
4.40	Wotik wusak Koratas	193
4.41	Corak Korimbutu	195
4.42	Wotik Doruk	196
4.43	Wotik Wulan	197
4.44	Wotik Tukad-tukad	199

BAB 1

PENDAHULUAN

Pendidikan seni visual diwujudkan di sekolah adalah untuk membina potensi murid ke arah melahirkan insan yang berpengetahuan dan berkemahiran dalam Seni Visual serta menghayati nilai estetik yang menyumbang kepada pembangunan diri, masyarakat dan ekonomi negara (KSSM Pendidikan Seni visual Tingkatan 3). Terdapat 8 objektif yang digariskan dalam KSSM antaranya adalah murid dapat menjelaskan dan menginterprettasikan bidang Sejarah dan Apresiasi Seni Visual, Seni Halus, Reka Bentuk, Seni Kraf dan Komunikasi Visual.

Penyelidikan ini termasuk dalam bidang Sejarah dan Apresiasi Seni Visual dimana dalam bidang ini mengkhusus kepada Pakaian Tradisional dan perhiasaan diri. Negara kita yang berbilang kaum memiliki banyak warisan yang harus diketengahkan

dan salah satunya adalah Negeri Sabah. Sabah negeri yang mempunyai kepelbagaian etnik dan sub-etnik. Etnik yang terbesar di Sabah adalah etnik Kadazandusun. Antara sub-etnik yang terdapat dalam etnik Kadazandusun ini adalah, Kadazan, Dusun, Rungus, Bisaya, Lotud, Liwan, Murut orang Sungai dan termasuklah Tombonuo (Dayu sansalu, 2016). Etnik Tombonuo ini merupakan antara etnik yang mempunyai jumlah yang ramai di Sabah. Asal usul nama Tombonuo sendiri adalah berasal daripada bangsa Tombonuo merupakan hasil daripada gabungan diantara perkataan *Tombo* dan *Nou*. Perkataan *Tombo* dalam bahasa Tombonuo di Paitan bermaksud tempat manakala perkataan *Nou* yang disingkatkan daripada perkataan *Vonuo* daripada bangsa Tombonuo Paitan pula bermaksud dunia atau benua yang kemudian dikenali sebagai Borneo.

Tombonuo di Sabah kaya dengan kesenian dan artifak etnik yang begitu halus

seperti senibina, seni tampak, seni tari, sistem nilai dan budaya mereka yang penuh kelembutan dan keunikan. Dari aspek seni bina bukan sahaja mereka mampu menghasilkan binaan rumah yang kukuh dan unik malahan turut dihiasi ukiran kayu yang halus. Selain itu, etnik Tombonuo juga terkenal dengan hasil kraftangan yang halus dan pelbagai motif seperti yang terdapat pada tudung saji, tikar mengkuang, sulaman, tekat, tenunan yang halus dengan rapi pada sarung bantal. Seni hias yang menarik seperti *serimpak* pada pengantin perempuan serta seni hias sampingan yang diperbuat daripada kain perca beraneka warna yang dijadikan perhiasan pada dinding dan langit rumah semasa majlis perkahwinan.

Mereka juga mempunyai peralatan muzik tradisi yang unik dan rancak seperti yang terdapat pada permainan Kulintangan, Gabbang Kayu, Gong dan Gendang yang

mampu dimainkan dalam berbagai rentak dan tempoh Tidak lupa juga etnik Tombonuo mempunyai seni silat yang dinamik serta seni tari yang gemalai dapat dilihat dalam rangkaian gerak tari tarian Runsai, Titikas, Menumpos, Abungan, Mengalai serta Sumarikayau. Kesemua ini masih lagi dipegang kukuh oleh etnik Tombonuo sehingga ke hari ini, bagi memastikan ianya tidak terus dilupakan walaupun zaman sudah berubah.

Antara yang menjadi simbol utama etnik Tombonuo dapat dilihat pada pakaian tradisionalnya yang berbeza dengan etnik lain di Sabah yang dikenal sebagai *Sabung Impit*. Pakaian tradisional ini mempunyai nilai estetik yang tersendiri dan mencerminkan identiti masyarakat Tombonuo. Hal ini, dapat dilihat pada setiap bahagian pada pakaian tradisional yang menggambarkan budaya serta kehidupan masyarakat itu sendiri. Pemikiran kreatif masyarakat Tombonuo juga dapat dilihat pada motif dan corak yang mereka hasilkan pada pakaian tradisional dan kemahiran tangan yang mereka miliki juga tidak kurang hebatnya jika dibandingkan dengan masyarakat lain di Sabah, hal ini dapat dilihat pada pola atau struktur pakaian tradisional *Sabung impit* etnik Tombonuo itu sendiri.

1.2 Latar Belakang Kajian

Kajian ini adalah mengenai Pakaian Tradisional dan Perhiasan diri sabung Impit Etnik Tombonuo Dalam Konteks KSSM Pendidikan Seni Visual. Pakaian tradisional ini hanya dipakai semasa sahaja seperti perkawinan dan *koramaian*. Oleh hal yang demikian pakaian ini dihasilkan dengan motif dan corak tertentu bagi tujuan estetik

pada pakaian tersebut. Namun begitu, seiring dengan perubahan zaman fungsi pakaian tradisional ini juga turut berubah. Walaupun motif pada pakaian ini masih lagi tidak berubah namun fungsi pakaian tersebut sudah berubah dan terdapat penambahbaikan dari segi motif dan struktur pakaian berdasarkan setiap kampung yang terdapat di Paitan Sabah.

Penyelidikan ini termasuk dalam bidang Sejarah dan Apresiasi seni visual dalam tajuk Pakaian Tradisional dan Perhiasan diri. Masa yang diperuntukan bagi tajuk ini adalah selama. Terdapat 5 objektif utama yang digariskan dibawah bidang sejarah dan Apresiasi Seni Visual ini antaranya ialah, menjelaskan Janis pakaian tradisional dan perhiasan diri. Kedua memperihalkan pengkaji pakaian tradisional dan perhiasan diri. Ketiga, membanding beza jenis pakaian tradisional dan motif pada perhiasan diri. Keempat, menjana hasil persembahan portfolio pakaian tradisional dan perhiasan diri dan yang terakhir ialah, mempamerkan karya dan menjelaskan pengalaman sendiri dengan menumpukan aspek media dan Teknik berpandukan Bahasa seni visual.

Oleh itu penyelidikan ini dilakukan selaras dengan objektif yang telah digariskan dalam Kurikulum Standara Sekolah Menengah (KSSM). Bermula daripada objektif kajian yang pertama sehingga kepada yang ke lima. Pada era ini, kegunaan utama pakaian traditional ini dihasilkan sebagai pakaian pengantin masih lagi dikekalkan dan terdapat sebahagian masyarakat Tombonuo di Paitan yang menggunakan *Sabung Impit*. Ketika majlis perkawinan diadakan *Sabung Impit* jarang digunakan kerana jumlah pakaian yang sangat terhad. Hanya keluarga-keluarga tertentu sahaja yang memiliki pakaian tradisional *Sabung impit* ini. Selain itu, *Sabung Impit* ini dipakai ketika *koramaian* atau perayaan tertentu seperti menyambut tetamu kehormat

yang berkunjung di setiap perayaan rasmi yang di adakan di Paitan Sabah. Contohnya “Pesta Tagunggu” yang di adakan setiap tahun bagi tujuan mempromosikan budaya etnik Tombonuo.

Kajian ini dijalankan untuk mengilustrasikan rupa bentuk dan setiap bahagian pada pakaian tradisional *Sabung Impit* di Paitan Sabah. Sesuatu pakaian tradisional tidak akan sempurna jika tidak mempunyai perhiasan. Oleh itu kajian ini dijalankan adalah untuk mengenalpasti perhiasan diri bagi pemakaian *Sabung Impit* agar dapat dijadikan panduan semasa menggunakan pakaian ini dan si pemakai juga dapat mengetahui nama pada setiap bahagian *Sabung Impit*. Selaras dengan objektif pertama dan kedua dalam kurikulum Standard Sekolah Menengah (KSSM) iaitu menjelaskan jenis pakaian tradisional dan perhiasan diri, manakala yang kedua ialah, memperihalkan pakaian tradisional dan perhiasan diri. Setiap pemakaian lengkap pakaian tradisional terdapat perhiasan diri yang menjadi lambing kepada setiap kau atau etnik tersebut. Demikian juga bagi etnik Tombonuo di Paitan Sabah terdapat perhiasan diri yang digunakan bagi melengkapi pakaian tradisional tersebut.

Seterusnya, kajian ini dijalankan untuk menganalisis jenis motif dan pembentukan corak pada pakaian tradisional *Sabung Impit*. Seperti masyarakat lain etnik Tombonuo juga mempunyai motif dan corak pada pakaian tradisional mereka dan hal ini menunjukkan bahawa mereka etnik Tombonuo ini juga mempunyai nilai kreativiti yang tinggi. Menurut Siti Zainon Ismail (1986), motif merupakan unsur utama dalam ragam hias satu corak pakaian. Corak terhasil apabila terdapat pengulangan motif pada satu permukaan. Oleh itu, kajian ini dijalankan untuk mendokumentasikan dan mengilustrasikan motif dan pembentukan corak pada *Sabung Impit* agar lebih ramai

lagi dapat menikmati nilai estetik yang terdapat pada pakaian tradisional ini selain itu, penyelidikan ini juga diharapkan dapat melestarikan khazanah budaya negara disamping menjadi rujukan kepada guru untuk menambah bahan pengajaran didalam kelas serta menjadi rujukan tambahan kepada penyelidik pada masa akan datang.

Oleh itu, kajian ini dijalankan bagi menjadi panduan kepada masyarakat Tombonuo khususnya generasi muda yang sudah tidak mengetahui akan hal ini dan tidak ambil peduli akan perkara ini. Sekiranya perkara ini dibiarkan berlarutan maka, tidak hairanlah jika satu hari masyarakat Tombonuo akan terus tidak dikenali dan budaya unik yang mereka miliki akan hilang ditelan zaman.

Etnik Tombonuo tidak kurang arifnya dalam bidang kraf tradisional ini jika dibandingkan dengan etnik lain yang terdapat di Sabah. Ketamadunan yang dimiliki dalam bidang kraf ini dapat dilihat pada setiap kraf tangan yang dihasilkan dalam bidang anyaman, ukiran, alat muzik dan termasuklah busana pakaian tradisional yang menjadi simbol kepada masyarakat itu sendiri. Namun adakah generasi muda masih mengetahui bagaimana pemakaian pakaian tradisional?

Berdasarkan kepada kajian rintis yang telah dijalankan, generasi muda khususnya golongan remaja mereka tidak mengetahui cara pemakaian *Sabung Impit*. Apa yang lebih membimbangkan adalah dalam kalangan generasi muda ini ada yang mengatakan bahawa mereka langsung tidak mengetahui apa yang dimaksudkan dengan

Sabung Impit itu sendiri. Hal ini menjadi bukti kukuh bahawa ibu bapa mereka juga sudah tidak lagi mempraktikkan lagi pemakaian *Sabung impit* walaupun pada hari istimewa seperti perkawinan dan juga majlis-majlis tertentu. Sekiranya masalah ini dibiarkan berterusan maka tidak hairanlah sekiranya identiti etnik Tombonuo Paitan satu hari nanti akan hilang seiring dengan arus pemodenan.

Masyarakat Tombonuo Paitan sendiri tidak lagi mengetahui makna yang terdapat pada motif dan corak yang dihasilkan pada *Sabung Impit*, berdasarkan kepada kajian rintis yang dijalankan. Terdapat segelintir etnik Tombonuo Paitan yang menghasilkan *Sabung Impit*, namun mereka tidak mengetahui nama dan makna setiap motif yang dihasilkan. Motif yang mereka hasilkan tidak lagi menggambarkan identiti etnik Tombonuo kerana mereka menghasilkan motif berdasarkan kepada citarasa sendiri tanpa melihat kepada makna dan motif asal etnik Tombonuo yang menceritakan tentang etnik Tombonuo Paitan itu sendiri.

Kajian ini sangat penting untuk dijalankan agar warisan berharga ini terus dipelihara dan tidak luput disebabkan arus pemodenan. Pakaian ini merupakan identiti masyarakat Tombonuo yang mempunyai keunikannya tersendiri. Masyarakat perlu diberikan pendidikan dan latihan kemahiran berkaitan penghasilan pakaian tradisional, dari segi reka bentuk *sabung Impit*. Etnik Tombonuo Paitan, mereka tidak lagi menggunakan perhiasan diri bagi pemakaian *Sabung Impit* kerana mereka merasa malu. Sekiranya ada yang masih mempraktikkan hanya golongan yang berumur 70 tahun keatas sahaja dan kebanyakan mereka ini tinggal di kawasan pedalaman.

Dalam bidang pendidikan pula, masalah yang dihadapi oleh guru adalah kekurangan sumber bahan rujukan. Hal ini kerana, buku teks yang dibekalkan hanya memberikan contoh Pakaian Tradisional bagi kaum utama di Malaysia sahaja seperti, Melayu, Cina, India, Iban, dan Kadazan. Rujukan dalam laman sesawang juga adalah kurang dan tidak dapat dipastikan Kesahihannya. Oleh itu, murid di sekolah khususnya etnik Tombonuo Paitan, tidak akan mencapai objektif pembelajaran dalam bidang Sejarah dan Apresiasi Seni Visual iaitu, menjelaskan jenis pakaian tradisional dan perhiasan diri membanding beza jenis pakaian tradisional dan motif pada perhiasan diri. Akibatnya adalah murid tidak akan dapat menghargai dan melestarikan warisan kebangsaan melalui pengetahuan terhadap jenis pakaian tradisional dan perhiasan diri serta motif mengikut kaum yang menjadi fokus dalam Kurikulum Standard Sekolah Menengah tingkatan 3 (KSSM).

Oleh itu, Kajian ini penting untuk memberikan kesedaran kepada masyarakat Tombonuo bahawa *Sabung Impit* perlu dikekalkan dan bidang ini boleh menjadi pendapatan sampingan atau utama sekiranya mereka mengusahakannya dengan lebih serius, kerana pakaian ini mempunyai harga yang tinggi kerana nilai estetik yang terdapat pada *Sabung Impit* itu sendiri.

1.4 Kepentingan Kajian

Pesta Tagunggu Paitan yang dijalankan setiap tahun merupakan satu bukti kukuh di mana masyarakat Tombonuo berusaha untuk memperkenalkan dan mempertahankan budaya dan tradisi mereka yang diwarisi dari nenek moyang.

“Pesta Taggungu Paitan ini merupakan satu pendekatan yang sangat baik bagi daerah kecil ini dalam usaha mempromosikan warisan budaya kita. Memperkenalkan semula muzik dan tarian tradisi ini akan dapat membantu kita menghidupkan kembali warisan seni budaya di samping memperkaya khazanah seni budaya tradisional negara.”

Sabung Impit ini merupakan pakaian ini telah wujud sejak dahulu lagi sehingga kini. Tidak hairanlah mengapa setiap pakaian tradisional ini mempunyai keunikan dan keistimewaan dari segi motif dan rekabentuk pakaian itu sendiri. Hal ini, merupakan sebab utama mengapa kajian ini begitu menarik untuk dijalankan. Apa yang penting adalah untuk mengetahui apa ciri-ciri istimewa yang terdapat pada pakaian ini dan jenis motif serta falsafah di sebalik penghasilan motif pada *Sabung Impit* itu sendiri sehingga busana tradisional ini mampu beradaptasi dengan perubahan budaya untuk memastikan pakaian ini terus wujud.

1.4.1 Melestarikan *Sabung Impit* Etnik Tombonuo Paitan

Kajian mengenai pakaian tradisional adalah sangat terhad. Dalam melestarikan *Sabung Impit* etnik Tombonuo ini, kajian secara terperinci perlu dijalankan agar khazanah berharga ini terus kekal terpelihara seiring dengan perubahan zaman.

Seiring dengan peredaran zaman masyarakat Tombonuo khususnya generasi muda sudah tidak lagi mengambil peduli akan kewujudan *Sabung Impit* ini. Oleh itu, kajian ini adalah sangat penting dalam mendokumentasikan *Sabung Impit* dengan lebih terperinci agar dapat menjadi rujukan kepada penyelidik pada masa akan datang.

1.4.2 Meningkatkan Kemahiran dan mendidik Etnik Tombonuo Paitan

Estetik pada pakaian tradisional ini juga dapat membantu masyarakat setempat untuk mempelajari lebih mendalam tentang pola pakaian tradisional ini. Berdasarkan kajian rintis yang telah dijalankan oleh pengkaji, penduduk setempat tidak mahu menghasilkan pakaian tradisional ini kerana kurangnya ilmu pengetahuan dalam struktur reka bentuk pakaian. Keadaan ini telah mendorong mereka untuk tidak menceburkan diri dalam penghasilan pakaian tradisional *Sabung Impit* ini. Oleh itu, kajian ini diharapkan dapat mengubah persepsi masyarakat setempat mengenai pakaian tradisional. Mereka menganggap bahawa pakaian ini amat sukar dihasilkan.

Kajian ini juga, dapat memberikan manfaat kepada masyarakat Sabah khususnya mereka etnik Tombonuo. Hal ini kerana kurangnya pengetahuan berkaitan dengan pakaian tradisional etnik Tombonuo. Sekiranya ditanya bagaimana motif pada pakaian Tradisional *Sabung impit* terhasil mereka sudah tidak mengetahui bagaimana untuk menghasilkannya. Oleh itu, kajian ini dapat membantu mereka untuk mempelajari bagaimana motif dan corak dihasilkan pada pakaian tradisional dari asas motif sehingga terbentuknya corak pada pakaian tradisional.

Oleh yang demikian, kajian ini diharapkan dapat memberikan maklumat yang berguna kepada masyarakat Sabah khususnya masyarakat Tombonuo di Paitan dan lebih ramai lagi etnik Tombonuo yang akan melibatkan diri dalam bidang ini agar warisan turun temurun ini dapat dikekalkan bagi rujukan generasi akan datang.

1.4.3 Bidang Pendidikan

Kajian ini diharapkan dapat membantu guru dalam proses pengajaran yang dijalankan di bilik darjah sebagai bahan bantu mengajar, Berdasarkan huraian Sukatan Pembelajaran Pendidikan seni visual di sekolah KBSM tingkatan 4 dan 5 terbahagi kepada dua bidang iaitu penghasilan seni visual dan bidang sejarah dan apresisi seni visual. Dalam bidang sejarah dan apresiasi seni terdapat tajuk 'Pakaian Tradisional di Malaysia' dalam bahagian perkembangan seni di Malaysia. Contoh pakaian tradisional yang terdapat dalam tajuk ini adalah terhad kepada kaum dominan seperti Melayu, Cina, Iban, India, Portugis dan bagi pakaian tradisional. Di Sabah, hanya etnik Kadazandusun sahaja yang disenaraikan daripada 67 etnik yang terdapat pada tajuk ini. Diharapkan kajian ini dapat membantu guru dalam memperbanyakkan lagi bahan pengajaran dalam tajuk pakaian tradisional dalam pengajaran dan pembelajaran di bilik darjah Kurikulum Standard Sekolah Menengah Tingkatan 3 (KSSM).

Pemilihan bahan bantu mengajar adalah bergantung kepada kebijaksanaan guru dalam menapis maklumat yang diperlukan, berdasarkan dengan tahap keupayaan murid dalam menerima informasi baharu. Oleh itu kajian ini diharapkan dapat membantu guru dalam memperkaya pengetahuan murid mengenai pakaian tradisional khususnya di Sabah. Apa yang lebih penting adalah kaedah pengajaran dan pembelajaran setempat diaplikasikan dalam bilik darjah agar generasi muda khususnya etnik Tombonuo mengenali pakaian tradisional mereka sendiri. Usaha ini adalah sebagai anjakan yang perlu dilaksanakan khususnya oleh guru pendidikan seni visual bagi menjamin murid dapat mendekati dan memahami serta berbangga dengan kepelbagaian khazanah yang terdapat di negara kita.

1.5 Objektif Kajian

Kajian ini dijalankan adalah untuk:

1. Menerangkan ciri-ciri *Sabung Impit* etnik Tombonuo di Paitan, Sabah.
2. Mengenalpasti jenis motif dan corak pada *Sabung Impit* etnik Tombonuo di Paitan, Sabah.
3. Menganalisis makna motif dan corak *Sabung Impit* etnik Tombonuo di Paitan, Sabah.

1.6 Persoalan Kajian

Persoalan kajian adalah seperti berikut:

1. Bagaimanakah ciri-ciri *Sabung Impit* etnik Tombonuo di Paitan, Sabah?
2. Apakah jenis motif dan corak pada *Sabung Impit* etnik Tombonuo di Paitan, Sabah?
3. Apakah makna setiap motif dan corak yang dihasilkan pada *Sabung Impit* etnik Tombonuo di Paitan, Sabah?

1.7 Kerangka Teori Kajian

Kajian Pakaian Tradisional dan Perhiasan diri sabung Impit Etnik Tombonuo Dalam Konteks KSSM Pendidikan Seni Visual ini didasari oleh teori utama iaitu teori Apresiasi oleh Edmund Bruke Feldman (1994) dan Pendekatan Reka bentuk oleh Siti Zainon Ismail (1986). Teori ini menjadi dasar serta panduan dalam menjalankan kajian ini.

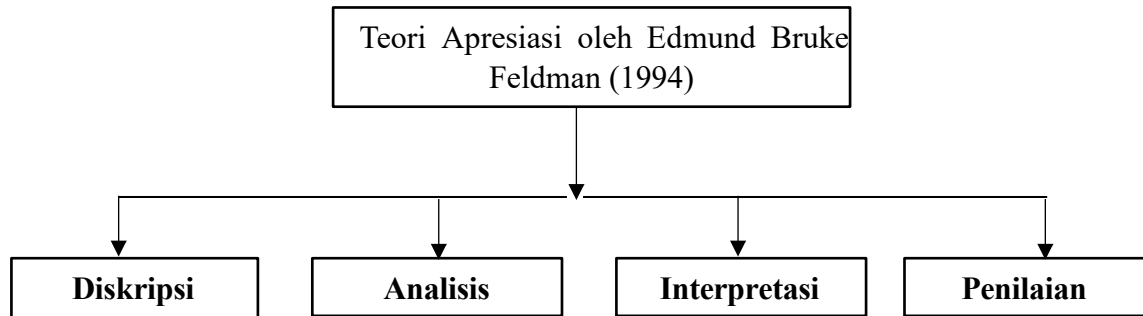
1.7.1 Teori Apresiasi oleh Edmund Bruke Feldman (1994)

Berdasarkan teori Apresiasi, terdapat empat langkah dalam proses kritikan atau lebih dikenali sebagai proses apresiasi dalam seni. Menurut Edmund Bruke Feldman (1994) menyatakan bahawa kita perlulah mengelakkan konflik berlaku semasa proses kritikan berlaku. Seseorang tidak perlu untuk melakukan kritikan kepada hasil sendiri. Bagi mendapatkan kritikan yang adil dan saksama haruslah mengikuti empat langkah dalam menjalankan kritikan. Rajah 1.1 merupakan proses dalam melakukan kritikan dan apresiasi.

Rajah 1.1

Teori Apresiasi Oleh Edwin Bruke Feldman

1.7.2 Pendekatan Reka bentuk Siti Zainon Ismail 1986

Dalam menjalankan kajian ini, pengkaji juga mengaplikasikan pendekatan Reka bentuk oleh Siti Zainon Ismail sebagai panduan agar kajian yang dijalankan lebih terarah kepada topik yang menjadi perbincangan dalam kajian.

Berdasarkan rumusan yang dinyatakan oleh Siti Zainon Ismail ini, reka bentuk terbahagi kepada dua iaitu reka bentuk gunaan dan reka bentuk estetik di mana kedua-dua unsur reka bentuk ini berada pada kedudukan yang setara dan kedua unsur ini membantu dalam menambahkan kesedaran estetik (Siti Zainon Ismail, 1986)

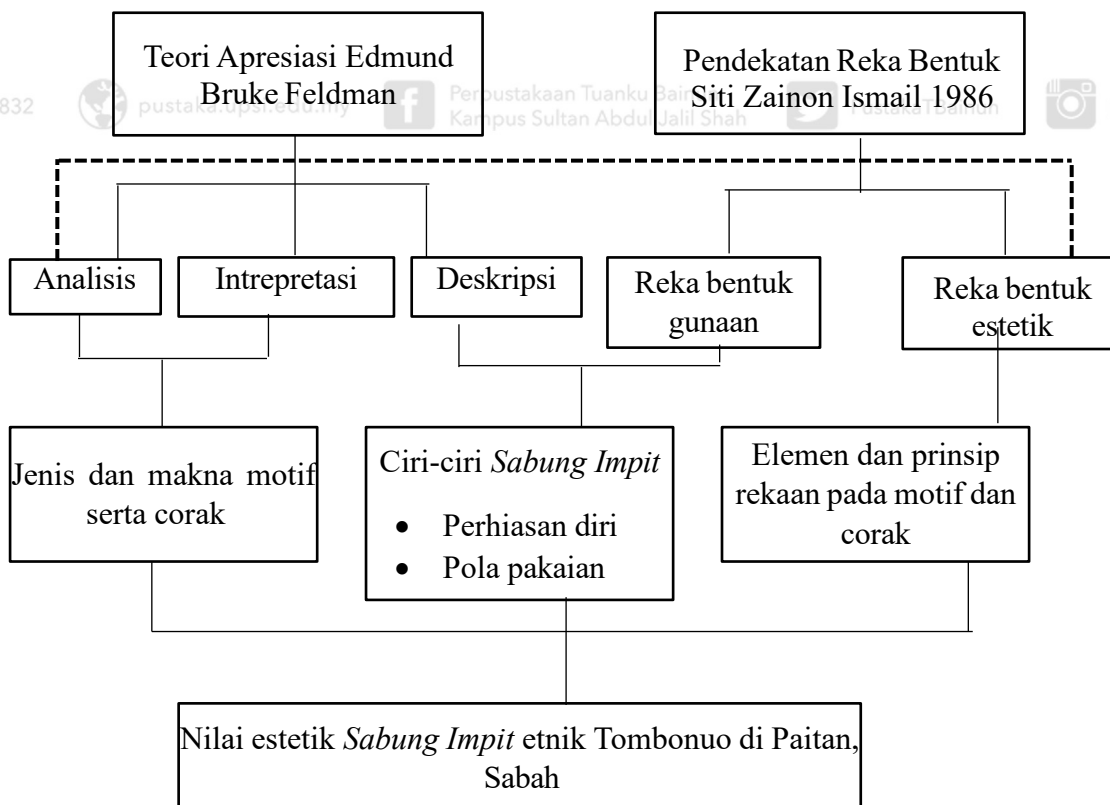
Dalam menjalankan kajian ini pengkaji mengaplikasikan Pendekatan ini sebagai garis panduan bagi mendapatkan maklumat mengenai reka bentuk pakaian atau pola pakaian tradisional *Sabung Impit* dengan mengaplikasikan unsur reka bentuk gunaan seperti yang diterangkan oleh Siti Zainon Ismail (1986). Iaitu reka bentuk gunaan yang bererti bentuk luar atau bentuk asas sesuatu kraf tangan.

Seterusnya, adalah unsur reka bentuk estetik atau rupa ragam hias iaitu, hasil daripada teknik menghias, yang berperanan untuk menambahkan lagi keindahan reka bentuk gunaan. Antara elemen utama dalam reka bentuk estetik ini adalah bentuk dan potongan gaya melalui motif dan corak. Dalam kraf tangan, motif dan corak merupakan pelengkap hiasan bentuk luar.

1.8 Kerangka Konsep Kajian

Rajah 1.2

Kerangka Konsep

1.9 Kaedah Kajian

Kaedah kualitatif digunakan sebagai pendekatan kajian. Kaedah kualitatif deskriptif, dipilih berdasarkan ciri-ciri yang terdapat dalam kajian yang sedang dijalankan iaitu Pakaian Tradisional dan Perhiasan diri sabung Impit Etnik Tombonuo Dalam Konteks KSSM Pendidikan Seni Visual.

1.9.1 Kajian Lapangan

Kaedah kualitatif dijalankan berdasarkan kepada situasi yang sebenar iaitu menjalankan kajian lapangan atau '*fieldwork*'. Dalam menjalankan kajian ini terdapat empat kaedah pengumpulan data yang diaplikasikan iaitu kaedah pemerhatian, kaedah temubual, pendokumentasian dan kajian pustaka. Kaedah-kaedah ini sangat penting dalam mendapatkan data yang kukuh dan sahih yang diperlukan bagi menjawab persoalan kajian.

1.9.1.1 Kaedah Pemerhatian

Sebelum kajian ini dijalankan, kaedah pemerhatian digunakan untuk mendapatkan data awal untuk melihat permasalahan yang wujud berdasarkan subjek yang telah dipilih oleh pengkaji. Pengkaji telah melakukan tinjauan awal ke lokasi kajian bagi mendapatkan data awal mengenai kajian yang akan dijalankan. Pengkaji memerhati artifak, dan bahan visual seperti gambar bercetak yang terdapat pada setiap lokasi

kajian. Pemerhatian secara mendalam dilakukan dari aspek reka bentuk, perhiasan diri dan juga motif serta corak yang terdapat pada *Sabung Impit*.

1.9.1.2 Kaedah Temubual

Pengkaji menemubual serta merekodkan segala perbualan dengan menggunakan audio visual bersama dengan informan yang mempunyai pengalaman dalam penghasilan *Sabung Impit*. Aspek yang ditekankan dalam temubual ini adalah apakah nama dan makna setiap motif yang terdapat pada *Sabung Impit*, proses penghasilan reka bentuk dan nama pada setiap bahagian pakaian serta fungsi *Sabung Impit*.

1.9.1.3 Kaedah Kajian Perpustakaan

Kaedah kajian perpustakaan merupakan kaedah yang sangat penting digunakan dalam kajian ini. Bagi mengukuhkan data yang diperolehi pengkaji juga merujuk kepada kajian-kajian lepas yang telah dijalankan. Hasil kajian terdahulu sangat penting bagi menerangkan bagaimana suku kaum Tombonuo itu sendiri dari sejarah asal usul, dan sangat penting dalam memahami keadaan sosial masyarakat Tombonuo itu sendiri agar setiap maklumat yang diperolehi adalah sah dan boleh dipercayai.

1.10 Batasan Kajian

Menerusi kajian ini, fokus penyelidikan hanya kepada Pakaian Tradisional dan Perhiasan diri sabung Impit Etnik Tombonuo Dalam Konteks KSSM Pendidikan Seni Visual

1.10.1 Skop Kajian

Kajian ini dijalankan dan hanya berfokus kepada artifak yang telah dipilih iaitu *Sabung Impit*. Pengkaji telah membuat analisis berkaitan dengan apa yang dimaksudkan dengan *Sabung Impit* etnik Tombonuo di Paitan, Sabah. Sebelum kajian dijalankan pengkaji telah menjalankan kajian rintis bagi mengumpul maklumat asas yang diperlukan oleh pengkaji dalam menjalankan kajian ini. Kajian rintis ini dilakukan dengan menghubungi Lembaga Kebudayaan Negeri Sabah, Persatuan Tombonuo Sabah dan temubual dengan pemilik pakaian tradisional *Sabung Impit* yang terdapat di Daerah Kecil Paitan.

Berdasarkan artifak yang diperolehi, Penyelidik mencerakinkan fokus kajian mengikut objektif yang telah digariskan iaitu, ciri-ciri *Sabung Impit*, aspek formalistik pada motif dan corak *sabung Impit* dan makna setiap motif dan corak pada *Sabung Impit*.

1.10.2 Batasan Tempat

Gambar 1.1

Lokasi Paitan Dalam Negeri Sabah

Sumber: [Http://www.sabah.gov.my/pdkpaitan/index.php/component/users](http://www.sabah.gov.my/pdkpaitan/index.php/component/users)

Kajian ini dijalankan di daerah kecil Paitan, daerah kecil ini terletak di bahagian timur Sabah dan terletak di pedalaman Sabah. Daerah Kecil Paitan mulai beroperasi pada 04 Januari, 1999, Keluasan adalah 2,466 km persegi atau 952 Batu Persegi Kawasan yang berdekatan dengan kawasan ini ialah:

1. Pekan Paitan - Kanibongan 42 km
2. Pekan Paitan - Pitas 69 km
3. Pekan Paitan - Kota Marudu 113 km
4. Pekan Paitan - Beluran 198 km
5. Pekan Paitan - Sandakan 230 km

Pengkaji membataskan tempat kajian kepada tiga kampung iaitu, kampung Puru Batu, Kampung Batangon Laut dan Kampung kenadaan di daerah kecil Paitan. Hal ini adalah kerana lokasi yang dipilih merupakan lokasi yang masih aktif dalam penghasilan

Sabung Impit. Setiap kampung yang dipilih ini merupakan masih lagi menyimpan artifak *Sabung Impit* seperti pakaian dan perhiasan diri pada pemakaian *Sabung Impit*. Selain itu, pengkaji juga akan melawat ke beberapa lokasi seperti Muzium Tekstil Negeri Sabah dan Lembaga Kebudayaan Negeri Sabah, Pejabat Daerah Kecil Paitan dan Persatuan Tombonuo Sabah bagi mendapatkan koleksi gambar *Sabung Impit* dan mengesahkan maklumat yang diperolehi.

1.10.3 Batasan Informan

Dalam kajian ini pengkaji telah membataskan kajian kepada 5 orang informan utama yang dapat memberikan maklumat yang diberikan. Setiap lokasi yang dipilih hanya seorang informan saja dipilih. Berdasarkan kajian rintis yang telah dilakukan pengkaji telah menemubual setiap informan yang dipilih. Informan yang dipilih merupakan pemilik kepada artifak *Sabung Impit* dan mereka juga mempunyai kemahiran dalam menghasilkan *Sabung Impit*. Kesimpulannya, batasan informan yang dipilih oleh pengkaji ini, dapat memberikan maklumat yang diperlukan dalam menjalankan kajian ini.

1.11 Definisi Operasional

Dalam penyelidikan ini, definisi operasional digunakan secara menyeluruh dalam mendapatkan data yang diperlukan dalam penyelidikan. Setiap data yang dikutip adalah

berdasarkan kepada definisi operasional yang digariskan agar data yang dikutip adalah seragam dan sistematik. Berikut merupakan definisi operasi dalam penyelidikan ini.

Dalam penyelidikan ini, penyelidik membahagikan definisi operasi kepada beberapa kategori berdasarkan kepada objektif kajian. Bermula daripada pakaian tradisional, perhiasan diri serta motif dan corak yang terdapat pada pakaian tradisional etnik Tombonuo Paitan.

Bagi pakaian tradisional etnik Tombonuo Paitan, terdapat perbezaan penggunaan istilah bagi pakaian tradisi wanita dan lelaki bagi etnik Tombonuo Paitan. Bagi pakaian tradisional *Sabung Impit* merujuk kepada pakaian tradisional wanita Tombonuo Paitan sahaja. Sekiranya perkataan *Sabung* dan *Impit* dipisahkan maka perkataan ini merujuk kepada istilah yang lain atau makna yang berbeza. Perkataan *Sabung* bermaksud baju dalam bahasa Tombonuo manakala, perkataan *Impit* pula merujuk kepada sempit atau sendat.

Bagi pakaian tradisional lelaki Tombonuo hanya terdapat *Kontiu* yang bermaksud seluar. Jadual di halaman sebelah merupakan makna istilah yang digunakan dalam penyelidikan ini. Pendefinisian operasional berkaitan dengan istilah yang digunakan ditakrifkan seperti dalam jadual di bawah.

Jadual 1.1*Definisi Operasi*

Perkataan/istilah	Makna dalam Penyelidikan	Kategori
Sabung Impit	Pakaian tradisional wanita Tombonuo, Paitan	Pakaian tradisional
Sabung	Baju	Pakaian tradisional
Impit	Sempit/Sendat	Pakaian
Kontiu	Seluar Tradisional lelaki Tombonuo Paitan	Pakaian
Banglu	Mahkota Wanita yang berbentuk bulan	Perhiasan diri
Ramboi	Perhiasan rambut yang digantung pada banglu yang berwarna warni	Perhiasan diri
Tinombuku	Perhiasan yang digantung pada hujung ramboi yang menghiasi kepala	Perhiasan diri
Aboi	Perhiasan diri pada pinggang yang diperbuat daripada rotan dikenali juga sebagai tali pinggang	Perhiasan diri
Janji	Kain pasang/ ela	Kain
Tapi	Kain sarung	Pakaian
Lungkaki	Perhiasan diri pada kaki yang diperbuat daripada besi tembaga/gelang kaki tembaga	Perhiasan diri
Pantis	Titik-titik pada dahi yang diselang seli dengan kapur sirih, kunyit kuning dan gincu yang berwarna merah/ penyeri pengantin perempuan.	Perhiasan diri
Liningkong	Anting-anting wanita yang diperbuat daripada besi	Perhiasan diri
Atalambu	Corak pada dada sabung impit yang terhasil daripada pengulangan motif tulang nu paet	Corak
Tinggol onsungoi	Perhiasan diri iaitu rantai leher yang diperbuat daripada manik-manik yang pelbagai warna.	Perhiasan diri

Perkataan/istilah	Makna dalam Penyelidikan	Kategori
Golong onsungoi	Perhiasan diri gelang tangan yang diperbuat daripada manik-manik yang pelbagai warna.	Perhiasan diri
Golong lungkaki	Perhiasan diri Gelang tangan yang diperbuat daripada besi tembaga digunakan sebagai pengeras kepada bomoh yang mengubati pesakit.	Perhiasan diri
Soput	Alat mempertahankan diri iaitu sumpit yang diptbuat daripada kayu belian, digunakan untuk berburu dan sebagai perhiasan yang dipegang oleh lelaki semasa majlis perkawinan berlangsung.	Senjata
Pondikos	Kain yang berwarna merah, kuning dan merah yang di ikat pada tangan lelaki yang diisi dengan pelbagai azimat untuk kebal dan ilmu untuk mempertahankan diri.	Perhiasan diri dan amalan keagamaan
Golong lungkaki	Perhiasan diri gelang lelaki yang diperbuat daripada besi tembaga.	Perhiasan diri
Kambot	Tempat untuk menyimpan peluruh sumpit	Senjata
Tolungas tapi/ Sigal	Mahkota lelaki yang diperbuat daripada kain sarung atau kain putih kosong kemudian di letakkan pada kepala lelaki yang menentukan martabat serta kedudukan seseorang lelaki itu dalam satu-satu kampung	Perhiasan diri
Sopilang	Kain sarung yang di letak silang berbentuk "x" pada bahagian badan lelaki sebagai perhiasan diri.	Kain
Tongap	Peluruh sumpit	Senjata
Liow	leher	Pola baju
Longon	Tangan	Pola baju
Awak	Pinggang	Pola baju
Koyuwan	Badan	Pola baju
Isan	Tepi	Pola baju
Tapi	Kain sarung	Kain

Perkataan/istilah	Makna dalam Penyelidikan	Kategori
Bilu	Biru	Warna
Akod	Kaki	Pola baju

Sepanjang penyelidikan ini, penkaji menggunakan istilah ini agar setiap data yang diperolehi adalah sama dan mempunyai kebolehpercayaan yang tinggi. Bermula daripada temubual, pemerhatian dan kajian perpustakaan. Secara keseluruhannya berikut merupakan perkataan dalam bahasa Tombonuo Paitan dengan definisi operasional yang digunakan dalam penyelidikan ini:

i. Sabung Impit

Sabung bermaksud baju, manakala Impit bermaksud sempit, namun dalam penyelidikan ini sabung impit ini merujuk kepada pakaian tradisional wanita Tombonuo Paitan yang dihasilkan dengan mengikut bentuk badan wanita yang ramping. Oleh itu Pakaian tradisional ini dipanggil sebagai Sabung impit

ii. Tapi bilu

Dalam penyelidikan ini, Tapi bermaksud kain sarung manakala *bilu* pula bermaksud warna biru. Namun dalam penyelidikan ini dua perkataan yang digabungkan bersama ini iaitu *Tapi Bilu* merujuk kepada kain yang menjadi pemasangan kepada Sabung Impit.

